

บทที่ 4

บริบทชุมชน

การศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน ความเป็นมา สภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งการดำเนินการด้านสุขภาพอนามัยของชุมชนทั้งในส่วนของหมู่บ้านของนักเรียนชาวไทยพื้นราบ ศูนย์ที่พักของนักเรียนชาวเขา และโรงเรียนป่าบางห้วยฮ้าง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปของชุมชน

1.1. หมู่บ้านของนักเรียน เนื่องจากโรงเรียนป่าบางห้วยฮ้างประกอบด้วยเด็กนักเรียน 2 กลุ่มใหญ่คือ นักเรียนชาวไทยพื้นราบจากหมู่บ้านป่าบางและบ้านห้วยฮ้าง กับนักเรียนชาวเขาหลายเผ่าจากศูนย์นักเรียนชาวเขาแม่แดง บ้านสหกรณ์ สภาพหมู่บ้านของนักเรียนจึงมีความแตกต่างกันมากซึ่งสามารถแยกเป็นรายละเอียดดังต่อไปนี้

ชุมชนของนักเรียนชาวไทยพื้นราบ ได้แก่บ้านป่าบางหมู่ที่ 1 และบ้านห้วยฮ้างหมู่ที่ 10 ผู้ปกครองของนักเรียนได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า แต่เดิมทั้งสองหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเดียวกันเมื่อชุมชนขยายตัวมากขึ้น ผู้นำหมู่บ้านจึงได้ทำเรื่องขอแบ่งเขตการปกครองเป็นหมู่บ้าน เพื่อประโยชน์ในการได้รับงบประมาณในการพัฒนา การแบ่งเขตยึดเอาโรงเรียนเป็นจุดศูนย์กลาง หมู่บ้านทางทิศตะวันตกของโรงเรียน คือบ้านห้วยฮ้าง หมู่ที่ 10 และทางตะวันออกของโรงเรียนเป็นบ้านป่าบางหมู่ที่ 1 ปัจจุบันชาวบ้านยังไปมาหาสู่กันเหมือนเดิม เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน การแบ่งเป็นสองหมู่บ้านจึงเป็นการแบ่งเขตการปกครองเท่านั้น แต่ชาวบ้านยังเป็นเครือญาติเดียวกันมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่เสมอ

บ้านป่าบางและบ้านห้วยฮ้าง เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตเดียวกัน มีโรงเรียนป่าบางห้วยฮ้างกั้นอยู่กลางหมู่บ้านทำให้แบ่งเขตเป็น 2 หมู่บ้าน โดยมีสภาพทางกายภาพคือเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ติดกับคลองชลประทานแม่แดง มีถนนลาดยางแยกจากถนนสายเชียงใหม่ - ฝาง ประมาณ 3

กิโลเมตร ภายในหมู่บ้านมีถนนลาดยางตลอดสายจนถึงที่ว่าการอำเภอ มีรถจักรยานยนต์พ่วงข้าง เป็นรถโดยสาร รับ-ส่งจากหมู่บ้านไปตลาด หรือที่ว่าการอำเภอ

ประชากร

ประชากรของหมู่บ้านป่าบงและบ้านห้วยฮ้างเป็นชาวไทยพื้นราบ โดยใช้ภาษาไทยพื้นเมืองลานนา(คำเมือง)ในการสื่อสารกัน จากการสำรวจความจำเป็นพื้นฐานครัวเรือนประจำปี พ.ศ.2542 ประชากรของแต่ละหมู่บ้านมีรายละเอียดดังนี้

บ้านป่าบง หมู่ที่ 1

จำนวนครัวเรือน	112	ครัวเรือน
ประชากรทั้งหมด	372	คน
ชาย	188	คน
หญิง	184	คน
เด็กก่อนวัยเรียน	11	คน
เด็กในวัยเรียนชั้นประถมศึกษา	41	คน
เด็กในวัยเรียนสูงกว่าชั้นประถมศึกษา	18	คน
วัยแรงงาน	265	คน
ผู้สูงอายุ	37	คน

แหล่งข้อมูล : แบบรายงานข้อมูลของสถานศึกษาโรงเรียนป่าบงห้วยฮ้าง

ปีการศึกษา 2542

บ้านห้วยฮ้าง หมู่ที่ 10

จำนวนครัวเรือน	147	ครัวเรือน
ประชากรทั้งหมด	541	คน
ชาย	259	คน
หญิง	282	คน
เด็กก่อนวัยเรียน	36	คน
เด็กในวัยเรียนชั้นประถมศึกษา	68	คน
เด็กในวัยเรียนสูงกว่าชั้นประถมศึกษา	33	คน
วัยแรงงาน	332	คน
ผู้สูงอายุ	72	คน

แหล่งข้อมูล : แบบรายงานข้อมูลของสถานศึกษาโรงเรียนป่าบางห้วยฮ้างปีการศึกษา

2542

จากจำนวนประชากรของทั้งสองหมู่บ้านดังกล่าว จะเห็นว่ามีเด็กในวัยเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา รวมทั้งสิ้น 109 คน เมื่อเทียบจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนที่โรงเรียนป่าบางห้วยฮ้าง จำนวนทั้งสิ้น 51 คน จะเห็นได้ว่าจำนวนไม่เท่ากัน แสดงให้เห็นว่ามีเด็กนักเรียนอีกจำนวน 58 คน ไปเรียนที่อื่น ซึ่งสาเหตุสำคัญนอกเหนือจากกระบวนการเรียนการสอนแล้ว สภาพปัญหาสุขภาพก็เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ผู้ปกครองนำบุตรหลานไปเรียนที่โรงเรียนอื่น

สภาพทางเศรษฐกิจและอาชีพ

เนื่องจากพื้นที่ของบ้านป่าบางและบ้านห้วยฮ้าง อยู่ในเขตบริการของโครงการชลประทานแม่แตง ทำให้มีน้ำใช้ในการเกษตรตลอดปี ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมพืชที่ปลูกได้แก่ ข้าว ยาสูบ ถั่วเหลือง และพืชผักสวนครัว แต่เนื่องจากราคาลดลงจากการเกษตรต่ำ ทำให้ชาวบ้านมีรายได้น้อย ปัจจุบันชาวบ้านหลายครัวเรือนจึงหันมาประกอบอาชีพรับจ้าง

ทั่วไป โดยมีแหล่งจ้างงานคือสำนักงานโครงการชลประทานแม่แตง โรงงานอุตสาหกรรมในต่างอำเภอ เช่นอำเภอเมือง อำเภอแมริม อำเภอสันทราย นอกจากนั้นสามารถรับจ้างทำงานด้านการเกษตรของเพื่อนบ้านเดียวกัน

การประกอบอาชีพรับจ้างทำให้ชาวบ้านมีรายได้โดยเฉลี่ยวันละ 100 บาท ซึ่งชาวบ้านเห็นว่าเป็นรายได้ที่ดีกว่าการทำการเกษตรที่เสี่ยงต่อการขาดทุน เพราะราคาผลผลิตต่ำ แต่การลงทุนสูง เพราะต้องซื้อปุ๋ยซึ่งมีราคาสูงมาก ชาวบ้านจึงใช้ที่ดินปลูกข้าวไว้กิน หรืออาจให้ผู้อื่นเช่าทำสวนแทนแต่การประกอบอาชีพรับจ้างก็มักมีข้อจำกัดคือจะต้องมีพาหนะสำหรับเดินทาง เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางซึ่งเท่ากับเป็นการลงทุน ซึ่งชาวบ้านให้ความเห็นว่า เป็นการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนแน่นอน เพราะหากมีการจ้างงานก็จะต้องได้รับค่าจ้างตอบแทนแน่นอน แต่การลงทุนทำการเกษตรนั้น อาจขายผลผลิตได้ราคาต่ำซึ่งต้องเสี่ยง ชาวบ้านจึงเลือกอาชีพรับจ้างมากขึ้น และมีบางครอบครัวถึงกับยกครอบครัวไปรับจ้างเฝ้าสวนลำไยในต่างอำเภอระยะเวลาเป็นเดือน โดยให้ลูกหลานอยู่กับปู่ย่า ตายาย เพื่อเรียนหนังสือ และจะกลับมาเยี่ยมบ้านเดือนละ 1 ครั้ง แต่เมื่อถึงฤดูกาลทำนา ก็จะกลับมาประกอบอาชีพทำนาตามเดิม การปฏิบัติเช่นนี้ชาวบ้านบอกว่าทำให้ฐานะทางการเงินดีขึ้น

การเมืองการปกครอง

บ้านป่าบงและบ้านห้วยฮ้างตั้งอยู่ในเขตตำบลสันมหาพน ซึ่งมีการปกครองโดยสุขาภิบาลตำบล ต่อมารัฐมีการกระจายอำนาจให้กับตำบลมากขึ้น สุขาภิบาลตำบลสันมหาพนจึงได้รับการยกระดับขึ้นเป็นเทศบาลตำบลสันมหาพน จึงมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆมาให้บริการประชาชนมากขึ้นโดยมีสถานที่ปฏิบัติงานชั่วคราวอยู่ที่ว่าการอำเภอแม่แตง ซึ่งตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร ชาวบ้านจึงได้รับความสะดวกสบายในการติดต่องานราชการมากขึ้น

ในการปกครองหมู่บ้านมีผู้นำที่เป็นทางการร่วมกันดูแลความเป็นไปของทุกคนในหมู่บ้าน ควบคุมสังคมและกลไกทางสังคมที่เป็นทางการ เช่นการแจ้งข่าวสารจากทางราชการโดยการประกาศเสียงตามสายหรือเรียกประชุมสมาชิกในหมู่บ้าน การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในกรณีเกิดเหตุการณ์ไม่สงบ ซึ่งต่างก็ช่วยเหลือกันและกันเพราะแต่ละคนมีความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน ในบางครั้งก็การปกครองของหมู่บ้านต้องอาศัยผู้นำที่ไม่เป็นทางการเข้ามาช่วยด้วย

เนื่องจากชาวบ้านยังยึดถือความเป็นเครือญาติกันอย่างเหนียวแน่น การนับถือผู้อาวุโส พระสงฆ์ จึงยังคงมีอยู่และบุคคลเหล่านี้มีบทบาทในกิจกรรมการเมืองการปกครองของหมู่บ้านตลอดมา

องค์กรในชุมชน

กลุ่มหรือองค์กรของหมู่บ้านเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อมีการปกครองในระบบที่เป็นทางการมากขึ้น จุดก่อตั้งมักจะเริ่มจากที่มีบุคลากรจากภายนอก เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เข้ามาจัดตั้งกลุ่มอาสาสาธารณสุขขึ้น หรือการที่มีผู้นำหรือตัวแทนหมู่บ้านได้มีโอกาสไปดูงานที่หมู่บ้านอื่น แล้วกลับมาจัดตั้งกลุ่มในหมู่บ้านของตนขึ้น กลุ่มหรือองค์กรในหมู่บ้านบาง และบ้านห้วยฮ้างมีดังต่อไปนี้

1. กลุ่มแม่บ้านสตรีอาสา เป็นกลุ่มที่แม่บ้านร่วมกันจัดขึ้นเพื่อสะดวกต่อการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือนอกชุมชน เช่นงานศพ งานปอยหลวง ซึ่งเป็นงานที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกคน การจัดตั้งกลุ่มสตรีอาสาขึ้นเป็นการปลุกย้าให้แม่บ้านเกิดการตื่นตัวในภาระหน้าที่ที่มีต่อส่วนรวม ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านสตรีอาสา สามารถจัดหาซื้ออุปกรณ์ที่ต้องใช้ในางานดังกล่าวเช่น ถ้วยชาม หม้อ เติ้นท์ โต๊ะ แก้ว จัดไว้เป็นกองกลางของหมู่บ้าน หากหน่วยงานใดต้องการยืมใช้ ก็จะขอบริจาคเป็นค่าบำรุงสำหรับจัดซื้ออุปกรณ์ดังกล่าวต่อไป

กิจกรรมที่กลุ่มแม่บ้านสตรีอาสาเข้าร่วมกับชุมชน หรือหน่วยงานอื่นจะเป็นงานแข่งขันกีฬา งานขันโตก งานบอิล ซึ่งเป็นงานที่มาจากเครือข่ายกลุ่มแม่บ้านด้วยกันจากชุมชนอื่น การไปร่วมงานนอกสถานที่ทำให้กลุ่มแม่บ้านมีโอกาสเรียนรู้ และนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของตนเอง

2. กลุ่มเยาวชน อายุ 15 – 25 ปี เดิมเป็นกลุ่มหนุ่มสาวของหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชน ก่อตั้งขึ้นเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน เช่น จัดแข่งขันกีฬา หาทุนจัดสร้างที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นผู้นำด้านกีฬาของหมู่บ้านเพื่อให้เยาวชนในหมู่บ้านห่างไกลยาเสพติด นอกจากนั้นกลุ่มเยาวชนยังเป็นกลุ่มที่เป็นแรงงานสำคัญเมื่อมีกิจกรรมของส่วนรวมเช่น งานวัด งานศพ เป็นต้น

3. กลุ่มเยาวชน อายุ 6 – 15 ปี เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มเยาวชนเพื่อชักชวนให้บุตรหลานหรือน้องมาเล่นกีฬา แล้วจัดแข่งขันกีฬารุ่นขึ้นโดยจะนัดแข่งขันเพื่อเชื่อมสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ในอำเภอเดียวกัน เป็นการสอนให้เด็กใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

4. กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข ให้ผู้สูงอายุ มีกิจกรรมร่วมกัน สมาชิกเป็นผู้ที่อายุ 60 ปีขึ้นไปหรือต่ำกว่า 60 ปีแต่มีความประสงค์เข้าร่วมกิจกรรมก็ทำได้ กิจกรรมที่ผู้สูงอายุร่วมกันทำคือการประชุมที่วัด การตรวจสุขภาพ การนั่งสมาธิ การฟังเทศน์ การพูดคุยกัน นอกจากนี้ผู้สูงอายุจะต้องบริจาคเงินเข้ากลุ่มเดือนละ 10 บาทต่อคน เพื่อเป็นเงินฌาปนกิจสงเคราะห์เมื่อสมาชิกมีการเสียชีวิต

5. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นการจัดตั้งขึ้นโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ ชักชวนสมาชิกของหมู่บ้านเข้ามาทำหน้าที่ด้านสาธารณสุข เช่น การให้ข้อมูลข่าวสารด้านโรคติดต่อ การคุมกำเนิด สืบตรวจพัฒนาการเด็ก ประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข การรณรงค์ต่อต้านโรคติดต่อร้ายแรง

การศึกษา

เนื่องจากหมู่บ้านป่าบางและหมู่บ้านห้วยช้างมีการคมนาคมสะดวก ประกอบกับมีโรงเรียนมัธยมแม่แตง สังกัดกรมสามัญศึกษาดังอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร ทำให้ชาวบ้านมีความสะดวกในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนดังกล่าว จึงทำให้มีผู้ไม่รู้หนังสือ น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีโอกาสเรียนหนังสือมาก่อน ในปัจจุบันรัฐประกันโอกาสทางการศึกษาให้นักเรียนได้เรียนฟรีจนถึง 6 ปี และขยายจนถึง 9 ปี ทำให้ผู้ปกครองลดภาระค่าใช้จ่ายด้านการเรียนลงมาก ชาวบ้านจึงนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนสังกัดรัฐบาล ยกเว้นชาวบ้านที่มีฐานะดีจะส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในอำเภอเมืองโดยให้เหตุผลว่าเป็นโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนดีกว่า มีอุปกรณ์ที่ทันสมัย และมีบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

หน่วยงานที่จัดการศึกษาอีกหน่วยงานหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสเรียนหนังสือเพิ่มเติม คือ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอแม่แตง ซึ่งศูนย์บริการการศึกษาดังกล่าวตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร การได้รับข่าวสารจึงเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ปัจจุบันชาวบ้านในวัยทำงานส่วนใหญ่เข้าศึกษาต่อในภาคการศึกษานอกโรงเรียนและแนะนำให้เพื่อนบ้านที่ฐานะ

ยากจน ไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระบบโรงเรียนเพราะค่าใช้จ่ายที่สูงให้หันมาเรียนในภาคการศึกษาออกโรงเรียน ถือว่าเป็นโอกาสที่ดีทางการศึกษาที่ชาวบ้านแห่งนี้ได้รับ

ศาสนา ระบบความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณี

ประชาชนในหมู่บ้านทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ ทุกวันพระชาวบ้านยังให้ความสำคัญในการไปร่วมฟังเทศน์ที่วัดเป็นประจำโดยเฉพาะผู้สูงอายุจะนัดประชุมกลุ่มที่วัดเสมอ แต่เดิมชาวบ้านป่าบางและบ้านห้วยฮ้างจะร่วมทำบุญที่วัดป่าเล่าซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่บ้านป่าเล่า ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร ต่อมาชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านร่วมกันจัดสร้างอารามสงฆ์ขึ้นที่บ้านห้วยฮ้างเพื่อเป็นศูนย์รวมของพุทธศาสนิกชนทั้งสองหมู่บ้านและเพื่อนำความเจริญมาสู่หมู่บ้าน เพราะนอกจากวัดจะเป็นศูนย์รวมจิตใจบางครั้งยังเป็นสถานที่สำหรับอำนวยความสะดวกให้แก่หน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความเจริญของชุมชนอีกด้วย

ในด้านระบบความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติของชุมชนแห่งนี้ยังมีให้เห็นโดยทั่วไป ความเชื่อเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อความคิด วิธีการดำรงชีวิต และการดูแลสุขภาพของผู้คนในชุมชนมาก สิ่งที่ชาวบ้านมีความเชื่อสามารถกล่าวถึงในรายละเอียดดังนี้

-คนทรงเจ้า เป็นผู้ที่มึบปาทมากในเรื่องของความเชื่อของคนในหมู่บ้าน เนื่องจากในหมู่บ้านห้วยฮ้างมีคนทรงเจ้าที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือมากอยู่ 1 คน เมื่อมีคนเจ็บป่วยรักษาไม่หาย เด็กร้องไห้ตอนกลางคืน การเกิดอุบัติเหตุรุนแรงเช่นรถชน รถคว่ำ เป็นกรณีตัวอย่างที่ชาวบ้านจะหันไปพึ่งคนทรงเจ้าว่าเหตุการณ์เหล่านี้เกิดจากอะไร และต้องทำอะไร เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผีเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้นทุกครั้งที่มีการตั้งคำถามกับคนทรงเจ้าก็มักจะได้รับคำตอบที่ชาวบ้านคาดไว้ ตัวอย่างของการเชื่อคนทรงเจ้าที่เกิดขึ้นล่าสุดจากการบอกเล่าของครูพี่เลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนในโรงเรียนป่าบางห้วยฮ้างว่า มีเด็กนักเรียนที่มาเข้าเรียนใหม่ร้องไห้ไม่ยอมมาโรงเรียน และบอกพ่อแม่ว่ากลัว พ่อแม่เด็กมีความคิดว่าเด็กอาจจะถูกผีทำ จึงไปหาคนทรงเจ้า โดยต้องจ่ายค่าขันตั้ง 38 บาท คนทรงเจ้าก็จะเข้าทรงให้และได้ความว่าเด็กถูกเจ้าที่ประจำศูนย์เด็กเล็กทำเพราะอยากได้ของเช่นไว้ ต้องหาไก่ต้ม 2 ตัว เหล้า 1 ขวดพร้อมทั้งดอกไม้ธูปเทียนไปเซ่นไหว้เรียกว่า เลี้ยงผี เด็กก็จะหยุดร้องไห้เอง พ่อแม่ของเด็กก็ได้ทำตามทุกอย่าง เมื่อพาเด็กมาโรงเรียนเด็กก็ยังร้องไห้บอกพ่อแม่ของเด็กจึงพูดขึ้นว่า “เลี้ยงให้อิ่มหน้าสำราญแล้วก็

ทำให้ก้อนมันหยุดร้องให้เดี๋ยว” จากนั้นก็ให้เด็กอยู่กับครูพี่เลี้ยงต่อไปเพราะเชื่อว่าเด็กจะหยุดร้องให้เองเพราะแก้ไขสาเหตุแล้ว ซึ่งครูพี่เลี้ยงบอกกับผู้วิจัยว่าเด็กยังร้องให้อยู่บ้างเพราะอยากกลับบ้าน

ชาวบ้านที่มีความเชื่อเรื่องคนทรงเจ้า ส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยทำงานจนถึงผู้สูงอายุ เด็กวัยรุ่นจะไม่ค่อยให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ และเมื่อเกิดการเจ็บป่วยก็เลือกที่จะไปปรึกษาแพทย์มากกว่า ส่วนผู้ปกครองก็จะใช้วิธีการพึ่งพาคนทรงเจ้าเช่นเดิมถ้าเห็นว่าเป็นตนเองหรือบุตรหลานยังไม่หายจากการเจ็บป่วยโดยที่ลูกหลานก็ยอมให้ความร่วมมือในการรักษาหรือแก้ไขตามแนวทางของคนทรงเจ้า ถึงแม้จะไม่เชื่อถือก็ตาม เพราะเห็นว่าเป็นความหวังดีของผู้ปกครอง

-ผีป่วน เป็นความเชื่อและการแสดงความเคารพต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ความเชื่อเรื่องผีป่วนจะถือเคร่งครัดในเรื่องของคู่หนุ่มสาวที่จะแต่งงานกัน ฝ่ายชายจะต้องมาสู่ขอและเสียค่าของเสนไหว้ผีป่วนให้แก่ฝ่ายหญิง เรียกว่าใส่ผี แต่ละครอบครัวจะมีอัตราค่าใส่ผีแตกต่างกันไป ต้นตระกูลฝ่ายหญิงจะนำเงินค่าใส่ผีไปซื้อหัวหมูและเหล้า นำไปบอกกล่าวผีป่วนให้รับรู้ เป็นการทำตามกฎประเพณีที่บรรพบุรุษได้วางไว้ เชื่อกันว่าผู้ที่ปฏิบัติตามก็จะได้รับผลทำให้สุขภาพเจริญก้าวหน้า ส่วนผู้ที่ไม่ทำตามถือว่าทำผิดต่อบรรพบุรุษ ผีป่วนจะลงโทษให้เจ็บป่วย ไม่มีความเจริญก้าวหน้า นอกจากนั้นยังถูกเพื่อนบ้านนินทา และตั้งข้อรังเกียจอีกด้วย

-การสืบชะตาบ้าน เป็นความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพและการเจ็บป่วยของสมาชิกในแต่ละบ้าน หากครอบครัวใดมีสมาชิกเกิดการเจ็บป่วยรุนแรง รักษาไม่หาย ก็จะมี ความเชื่อกันว่าเป็นเพราะชะตาของบ้านขาด ต้องทำพิธีสืบชะตา เป็นการต่ออายุของบ้านและเจ้าของบ้าน โดยเจ้าของบ้านจะบอกกล่าวเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาช่วยเตรียมข้าวของเรียกว่า ดาครัว ซึ่งได้แก่ ดอกไม้ธูปเทียน หมาก พลู เมี่ยง ด้ายสายสิญจน์ และเสื้อผ้าชุดใหม่ของสมาชิกในบ้าน ในวันรุ่งขึ้นจะนิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธี เชื่อกันว่าหลังจากนั้นจะทำให้คนในบ้านมีสุขภาพดีขึ้น

-ในส่วนของขนบธรรมเนียมประเพณี ผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านมีการถือปฏิบัติสืบต่อมาหลายประเพณี เช่น ประเพณีสลากภัตร ปอยหลวง ทำบุญเข้าพรรษา ประเพณียี่เป็ง เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดของกิจกรรมมีความคล้ายคลึงกับชุมชนอื่นๆ ในภาคเหนือ แต่มีประเพณีหนึ่งที่มีรายละเอียดของกิจกรรมที่แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ คือประเพณีปีไหมเมืองหรือประเพณีสงกรานต์ เพราะในประเพณีดังกล่าวนอกจากจะมีกิจกรรมการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การทำ

บุญที่วัด การเล่นสาดน้ำ หมู่บ้านแห่งนี้ยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ วิธีการดำรงชีวิต โรคภัยไข้เจ็บ ดังต่อไปนี้

-การสืบชะตาชีวิต เพื่อให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองและเพื่อทำพิธีปลุกเสกน้ำมนต์รับ แจกจ่ายให้เด็กในหมู่บ้านนำมาดื่มกิน จะทำให้มีสติปัญญาดี เรียกว่า อ้อผญา นอกจากนี้ ชาวบ้านยังนำด้ายสายสิญจน์จากการสืบชะตาชีวิตมาผูกข้อมือให้สมาชิกในบ้าน เพื่อให้มีสุขภาพ พลานามัยดี คลาดแคล้วจากสิ่งที่ไม่ดีทุกด้าน

-การทำบุญเลี้ยงบ้าน เป็นการเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยคุ้มครอง รักษาหมู่บ้านให้มีความสงบสุข เรียกว่าเลี้ยงบ้าน ซึ่งสิ่งสถิตยอยู่ที่ศาลเจ้าของหมู่บ้าน ในการทำพิธีชาวบ้านจะนำ หัวหมู เหล้าและเครื่องเซ่นไหว้มาประกอบพิธีการ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการเซ่นไหว้คือผู้อาวุโส และมีความรู้ในเรื่องคาถาอาคม เรียกกันในกลุ่มหลานว่า พ่อหนาน การทำพิธีจะทำในตอนเย็น ของวันที่ 16 เมษายนของทุกปี และจะมีการชักชวนให้สมาชิกในหมู่บ้านไปร่วมพิธีโดยพร้อมเพรียงกัน พ่อหนานจะเป็นผู้นำกล่าวสวดมนต์และท่องบทคาถา ขอพรจากเลี้ยงบ้าน ยกของที่เตรียมมาทั้งหมดเซ่นไหว้ เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะนำของเซ่นไหว้ทั้งหมดแจกจ่ายแก่ทุกคนที่ไปร่วมพิธี ถือกันว่าเป็นอาหารที่ทำให้มีโชคลาภ อายุยืน และสุขภาพดี

-การยกขันครู เป็นกิจกรรมและพิธีการที่คนทรงเจ้าของหมู่บ้าน ได้ชักชวนผู้ที่เป็น เจ้าทรงเหมือนกันจากหมู่บ้านอื่นมาร่วมพิธี โดยจะมีการร่ำถวายเลี้ยงบ้าน จากนั้นจะมีการให้คนที่ มาร่วมพิธีถามคำถามที่อยากรู้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคำถามเกี่ยวกับความเป็นอยู่ และปัญหาโรค ภัยไข้เจ็บโดยไม่ต้องมีค่ายกขัน ซึ่งชาวบ้านจะสนใจไปร่วมพิธีกันมาก

การสาธารณสุขและสภาวะอนามัย

แหล่งบริการด้านสาธารณสุขของหมู่บ้านมีทั้งหมด 3 แห่งคือ สถานีอนามัยอำเภอ แม่แตง โรงพยาบาลแม่แตง และคลินิกพยาบาลเอกชน ทั้ง 3 แห่งไม่มีรถยนต์โดยสารผ่าน การ เข้ารับบริการจะต้องใช้พาหนะของตนเอง หรือตกลงจ้างรถโดยสารเป็นครั้งๆไป สถานพยาบาลที่ ใกล้ที่สุดสำหรับหมู่บ้านแห่งนี้คือสถานีอนามัยอำเภอแม่แตงระยะทาง 3 กิโลเมตร ชาวบ้าน สามารถใช้รถจักรยานยนต์ในการเดินทางได้ แต่จากการสัมภาษณ์ พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ นิยมไปใช้บริการเนื่องจากการรักษาพยาบาลเบื้องต้น มีการจ่ายยาน้อย และอาการของโรค

หายช้า สถานพยาบาลที่ชาวบ้านไปใช้บริการมากที่สุดคือคลินิกพยาบาลเอกชน ซึ่งเป็นคลินิกที่เปิดบริการตลอดทั้งวันมีแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญประจำการ ถึงแม้ค่ารักษาพยาบาลจะสูงกว่าโรงพยาบาลแต่เมื่อคำนึงถึงระยะทางที่ใกล้กว่า ช่วงเวลาที่เปิดบริการตั้งแต่เช้าถึงเย็น และการใช้เวลาในการตรวจรักษาไม่นาน ผลการรักษาเป็นที่น่าพอใจ ทำให้ชาวบ้านเลือกที่จะใช้บริการจากคลินิกพยาบาลมากที่สุด เมื่อสอบถามถึงสถานพยาบาลของรัฐ เช่นโรงพยาบาลแม่แตง ชาวบ้านเปิดเผยว่ามีแพทย์พยาบาลที่มีฝีมือ แต่การเดินทางไม่สะดวก ที่สำคัญที่สุดคือ การเสียเวลาในการรอคิวตรวจรักษา บางครั้งใช้เวลาเกือบทั้งวัน ทำให้ขาดงานและขาดรายได้ เมื่อคิดค่าบริการ ค่าเดินทาง รวมกับค่าเสียเวลาทั้งวันแล้ว การรักษา กับคลินิกเอกชนถือว่าเป็นการรักษาที่ถูกที่สุด สะดวก และบริการได้รวดเร็ว

นอกจากการรักษาสุขภาพด้วยตนเอง และเข้ารักษาที่สถานพยาบาลเมื่อเกิดการเจ็บป่วยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ชาวบ้านยังมีแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาพและการเจ็บป่วยอีกประการหนึ่งคือ ในการเจ็บป่วยของคนในบ้านหากเข้ารับการรักษาตามโรงพยาบาลแล้วยังไม่หายหรือหายช้า คนที่เจ็บป่วยอาจจะเกิดจากการลงโทษของภูตผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิธีแก้ไขต้องไปถามคนทรงเจ้าซึ่งอยู่ที่บ้านห้วยฮ้าง ซึ่งเมื่อถามแล้วมักจะรู้สาเหตุก็จะแก้ไขด้วยการเลี้ยงผีหรือสะเดาะเคราะห์ตามแต่คนทรงเจ้าจะบอก ซึ่งชาวบ้านเล่าว่าเมื่อทำแล้วส่วนใหญ่จะหายจากการเจ็บป่วย เพราะการเจ็บป่วยนอกจากจะมีสาเหตุมาจากเชื้อโรคแล้วยังมีสาเหตุอื่นที่เรามองไม่เห็นอีกด้วย แต่คนที่มีแนวคิดเช่นนี้มักจะเป็นคนแก่เฒ่าเป็นส่วนใหญ่ ส่วนคนรุ่นหนุ่มสาวจะใช้วิธีการเข้ารักษาที่สถานพยาบาลเพียงอย่างเดียว

1.2 ศูนย์บ้านพักนักเรียนชาวเขาแม่แตง

ศูนย์บ้านพักนักเรียนชาวเขาแม่แตง ตั้งอยู่ที่บ้านสหกรณ์ หมู่ที่ 9 ห่างจากโรงเรียนประมาณ 800 เมตร ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2526 โดยมีนายลูเบ่ จะชา เป็นผู้ดูแล ศูนย์แห่งนี้เป็นเครือข่ายของคริสต์จักรนาซารีน สหรัฐอเมริกา จึงได้รับการช่วยเหลือด้านงบประมาณจากองค์กรทางศาสนาคริสต์จากต่างประเทศหลายประเทศ ในเรื่องของการก่อสร้างอาคารบ้านพักอาศัย ปัจจุบันศูนย์แห่งนี้รับนักเรียนชาวเขาหลายเผ่าเข้ามาอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ ให้โอกาสเรียนหนังสือ และต้องปฏิบัติตนเป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์อย่างเคร่งครัด โดยจะพักอยู่เป็นนักเรียน

ประจำ ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องจ่ายเงินค่าอาหารปีละ 2500 บาทต่อคน รับเด็กนักเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยม เด็กนักเรียนระดับอนุบาลและประถมศึกษาจะเข้าเรียนที่โรงเรียนปาบง ห้วยฮ่าง และระดับมัธยมเข้าเรียนที่โรงเรียนแม่แตง ปี พ.ศ 2542 มีเด็กนักเรียนทั้งหมด 151 คน แยกตามเผ่าและชั้นเรียนดังนี้

เผ่า	ชั้นประถมศึกษา		ชั้นมัธยมศึกษา	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
มูเซอ	30	40	12	8
ม้ง	20	6	9	11
ลีซอ	0	2	1	2
จีนฮ่อ	1	1	1	1
อีเก้อ	1	1	1	3
รวม	52	50	24	25

ตาราง 4.1 แสดงจำนวนนักเรียนชาวเขาในศูนย์บ้านพักนักเรียนชาวเขา

แหล่งข้อมูล : สถิตินักเรียนชาวเขาปี พ.ศ 2542 ของศูนย์นักเรียนชาวเขาแม่แตง

สภาพที่พักอาศัย ภายในศูนย์บ้านพักนักเรียนชาวเขา ซึ่งมีลักษณะเป็นหอพักประกอบด้วยอาคารที่พักของนักเรียนชายและหญิงแยกจากกันอย่างละ 1 หลัง เป็นอาคารถาวร 2 ชั้น จำนวน 8 ห้องนอน โรงอาหาร 1 หลัง โบสถ์สำหรับประกอบศาสนกิจ 1 หลัง ห้องส้วมชาย-หญิง ห้องอาบน้ำชายหญิง ที่ตากผ้า บ้านพักของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแล 2 หลัง ขณะนี้กำลังทำการต่อเติมอาคารโบสถ์สำหรับเป็นหอประชุมและประกอบศาสนกิจอีก 1 หลัง

ลักษณะห้องพักนักเรียนชายและหญิง มีลักษณะเหมือนกันคือ มีขนาด 3 X 5 เมตร แต่ละห้องจัดให้เด็กอยู่รวมกัน 8-10 คน โดยจัดให้อยู่คู่ละกันตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงมัธยม มีการแต่งตั้งหัวหน้าห้อง 1 คน คอยควบคุมดูแลสมาชิกภายในห้อง สภาพของห้องมีประตูหน้าต่าง จำนวน

มากพอที่จะทำให้เกิดการระบายอากาศได้ดี มีแสงสว่างเข้าถึง แต่การที่จำนวนเด็กแต่ละห้องมีจำนวนมากทำให้สภาพห้องคับแคบ เนื่องจากภายในห้องพักต้องมีจำนวนอุปกรณ์ เครื่องนุ่งห่ม เครื่องนอน อุปกรณ์การเรียน บางห้องที่สมาชิกไม่รักษาความสะอาด ห้องพักจะรกรุงรังและทำความสะอาดยาก การทำความสะอาดและดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกคนภายในห้อง โดยมีเจ้าหน้าที่คอยว่ากล่าวตักเตือน ซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลหอพักกล่าวว่า เด็กนักเรียนหญิงจะเก็บกวาดและจัดห้องพักได้สะอาดเรียบร้อยกว่านักเรียนชาย

เนื่องจากหอพักแห่งนี้มีบริเวณเนื้อที่กว้างขวาง ทำให้สามารถจัดสภาพแวดล้อมได้ดี มีการปลูกต้นไม้ทำให้เกิดความร่มรื่น การปลูกสร้างอาคารต่าง ๆ อยู่ในลักษณะที่ไม่แออัด สามารถสร้างสนามกีฬาให้เด็กได้ ซึ่งเป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดผลดีต่อสุขภาพของเด็กด้วย การจัดโรงอาหารที่มีน้ำดื่มบริการ การสร้างห้องน้ำ ห้องส้วมแยกชาย-หญิง มีจำนวนพอเพียง มีน้ำใช้สะดวกเนื่องจากใช้ระบบประปา มีอุปกรณ์ในการดูแลรักษาความสะอาดร่างกาย เสื้อผ้า เช่น กะละมัง ถังน้ำ ผงซักฟอก สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม แจกให้ทุกปี

กิจกรรมในศูนย์บ้านพักนักเรียนชาวเขาแห่งนี้จะมีกิจกรรมประจำวันให้นักเรียนปฏิบัติตามเป็นแนวทางเดียวกัน ผู้ดูแลหอพักจะเป็นผู้กำหนดตารางกิจวัตรประจำวัน แล้วแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม และแจ้งรายชื่อกลุ่มในวันแรกที่นักเรียนเข้ามาพักในหอพัก เมื่อถึงวันเปิดเรียน นักเรียนทุกคนจะตื่นนอนเวลา 05.00น. แล้วแยกกันไปทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย โดยทำงานเป็นกลุ่ม งานที่แต่ละกลุ่มหมุนเวียนกันทำได้แก่ งานเก็บกวาดสนามบาสเกตบอล เก็บกวาดอาคารบ้านพัก โรงอาหาร โบสถ์ ล้างถาดอาหาร ล้างห้องน้ำ เก็บเศษกระดาษ รดน้ำต้นไม้ และทำอาหาร ซึ่งแต่ละกลุ่มจะทำงานครบ 1 เดือน แล้วจะเวียนไปทำงานอื่นอีกจนครบ การทำงานกลุ่มจะทำจนถึงเวลา 06.30 น. จากนั้นจะอาบน้ำ เปลี่ยนเสื้อผ้า และรับประทานอาหารเช้า เดินแถวไปโรงเรียนเวลา 07.30น.

หลังจากเลิกเรียน นักเรียนจะมีเวลาว่างสำหรับการซักผ้า เล่นกีฬา ทำการบ้านถึงเวลา 22.00น. ส่วนวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ จะเปิดโอกาสให้ดูโทรทัศน์ได้ และจะต้องเข้าโบสถ์เพื่อนมัสการพระเยซูทุกวันอาทิตย์ โดยนักเรียนจะต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด นักเรียนชาวเขาทุกคนจะไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาพุทธที่โรงเรียนจัด แม้ว่าครูผู้สอน

จะชี้ให้เห็นถึงจุดประสงค์เดียวกันของศาสนาพุทธกับของศาสนาคริสต์ ที่ต้องการให้คนเป็นคนดีก็ตาม

นักเรียนในหอพักส่วนใหญ่จะกลับบ้านเฉพาะช่วงที่โรงเรียนปิดเทอมหรือเทศกาลกินวอ (ขึ้นปีใหม่) เท่านั้น นาน ๆ ครั้งจะมีพ่อ แม่ ผู้ปกครองมาเยี่ยมหรือไม่มาเลยจนกว่าจะปิดเทอม ซึ่งบางครั้งทำให้เกิดปัญหาเนื่องจากนักเรียนขาดเงินค่าอุปกรณ์การเรียน ค่าอาหารกลางวัน หรือคิดถึงพ่อแม่ คิดถึงบ้าน โดยเฉพาะนักเรียนตัวเล็ก ๆ ในระดับชั้นอนุบาล เนื่องจากการดูแลของเจ้าหน้าที่ของหอพักทำได้ไม่ทั่วถึง

การดูแลสุขภาพ การดูแลความเป็นอยู่รวมถึงสุขภาพของนักเรียนทั้งหมดอยู่ในความดูแลของ นายลูเบ่ จะซา และเจ้าหน้าที่ประจำหอพักซึ่งเป็นชาวเขากอีก 11 คน การรักษาสุขภาพ ทำโดยการบริการอุปกรณ์ที่จำเป็นในการรักษาความสะอาดร่างกาย เสื้อผ้า และเครื่องนุ่งห่ม แจกให้นักเรียนทุกคนปีละ 2 ครั้ง หากให้หมดจะต้องให้ผู้ปกครองเป็นผู้จัดหามาให้ เพื่อให้ นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติในเรื่องของการรักษานามัยส่วนตัวอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นการจัดสถานที่ให้มีความสะอาดต่อการปฏิบัติด้านอนามัย ได้แก่การจัดการเรื่องน้ำดื่ม น้ำใช้ให้พอเพียง การปลูกสร้างห้องน้ำ ห้องส้วมแยกชาย-หญิง จัดทำที่ซักผ้า ตากผ้าไว้เป็นสัดส่วน

ในส่วนของโรงอาหารมีน้ำดื่มบริการ มีอุปกรณ์การประกอบอาหารครบถ้วน การรับประทานอาหารเช้าลดหลุม ช้อน แต่ไม่มีแก้วน้ำเป็นส่วนบุคคล การดื่มน้ำจะต้องใช้แก้วน้ำร่วมกับคนอื่น ผู้ดูแลหอพักบอกว่า การเก็บค่าอาหารหรือการเลี้ยงดูเด็กจากผู้ปกครองบางรายเก็บไม่ได้ ทำให้ทางศูนย์ขาดงบประมาณในการทำอาหาร ดังนั้นคุณภาพของอาหารที่ทำจึงไม่ดีเท่าที่ควรเพราะต้องเน้นที่ปริมาณให้เพียงพอกับจำนวนเด็ก จึงมีนักเรียนหลายๆ คนที่มีฐานะดีมักจะซื้ออาหารที่ร้านค้าของโรงเรียนรับประทานแทนข้าวห่อที่ทางหอพักจัดให้ในช่วงกลางวันที่อยู่ ที่โรงเรียน

การควบคุมดูแลให้นักเรียนมีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกัน มีผลดีต่อสุขภาพอีกส่วนหนึ่ง เช่น การออกตรวจห้องพักโดยเจ้าหน้าที่ การจัดเวรประจำวันในการรักษาความสะอาดสถานที่ การถอดและวางรองเท้าให้เป็นที่เป็นระเบียบ การออกกฎระเบียบที่เข้มงวดเกี่ยวกับยาเสพติด และสูบบุหรี่ สิ่งเหล่านี้ช่วยบังคับให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎระเบียบเนื่องจากมีการลงโทษหากฝ่าฝืน แต่ในส่วนกิจกรรมที่ไม่มีการบังคับ เช่น การรักษาความสะอาดร่างกาย เสื้อผ้า

เครื่องใช้ของตนเอง นักเรียนจะไม่สนใจ ทำให้หลายคนป่วยเป็นโรคที่เกิดจากความไม่สะอาด เช่น เป็นหิด เหา ฝี โรคผิวหนัง ตาแดง ไข้หวัด และติดต่อไปยังเพื่อนร่วมห้อง ทำให้นักเรียนในศูนย์มีปัญหาเรื่องสุขภาพตลอดทั้งปี ทางเจ้าหน้าที่แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น โดยการแจกจ่ายยาให้ตามอาการของโรคหรือในกรณีที่เจ็บป่วยมาก ก็จะนำไปรักษาที่โรงพยาบาลหรืออาจให้ผู้ปกครองมารับเด็กไปรักษาเอง ซึ่งเป็นการรักษาที่ไม่ได้รับผลการเพราะเมื่อหายจากโรคแล้ว เมื่อกลับมาคลุกคลีกับเพื่อนร่วมห้องพักก็มีโอกาสติดต่อกันได้ไม่สิ้นสุด

หน่วยงานหรือสถานพยาบาลที่เข้ามาทำการตรวจรักษาสุขภาพเด็กนักเรียนในศูนย์บ้านพัก ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอแม่แตง โรงพยาบาลแม่แตง เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิคริสต์จักร ที่เป็นเครือข่ายเดียวกันกับคริสต์จักรแห่งนี้ หน่วยงานดังกล่าวจะเข้ามาช่วยเหลือในการตรวจรักษา แจกยารักษาโรค แจกอุปกรณ์ในการดูแลรักษาความสะอาด รวมทั้งอุปกรณ์การเรียน โดยเฉลี่ยแล้วหน่วยงานพยาบาลในอำเภอแม่แตงจะเข้ามาตรวจเยี่ยมประมาณ เดือนละ 1 ครั้ง ส่วนหน่วยงานของคริสต์จักรจะเข้ามาปีละ 1 ครั้ง

ผู้ดูแลหอพักกล่าวถึงการดูแลสุขภาพทั่วไปของนักเรียนว่า การดูแลทำได้โดยการนำเด็กนักเรียนส่งโรงพยาบาลหรือจ่ายยาตามอาการที่เจ็บป่วย ส่วนการดูแลปฏิบัติตนเป็นหน้าที่ของนักเรียนที่จะต้องทำเอง เนื่องจากนักเรียนได้เรียนรู้เรื่องการรักษาสุขภาพอนามัยส่วนตนมาจากโรงเรียนแล้ว ดังนั้นหากนักเรียนคนไหนไม่ทำตามที่ได้เรียนรู้มาก็ถือเป็นเรื่องปกติที่เด็กต้องเกิดการเจ็บป่วยหรือสุขภาพไม่ดี วิธีแก้ไขคือให้ยารักษาโรคหรือนำส่งโรงพยาบาล เพราะการที่จะให้ผู้ดูแลมาคอยดูแลเอาใจใส่เด็กทุกคนเป็นไปได้ยาก เนื่องจากผู้ดูแลมีจำนวนน้อย ส่วนเด็กมีจำนวนมาก และปัญหาที่หอพักจะเน้นเป็นพิเศษจะเป็นเรื่องของยาเสพติดและขู่สาวมากกว่า เพราะถือว่าเป็นปัญหาที่รุนแรงต้องคอยเข้มงวดมาก เนื่องจากนักเรียนบางส่วนเป็นนักเรียนมัธยมและมีทั้งชายและหญิง มีโอกาสเสี่ยงเรื่องเหล่านี้มาก และเท่าที่ผ่านมามีเรื่องของนักเรียนติดยาเสพติดประเภทมกาวและปัญหาขู่สาวเกิดขึ้น ซึ่งนักเรียนถูกไล่ออกจากหอพักไปหลายราย ดังนั้นทางหอพักจึงให้ความสนใจปัญหานี้มากกว่าปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยของนักเรียน

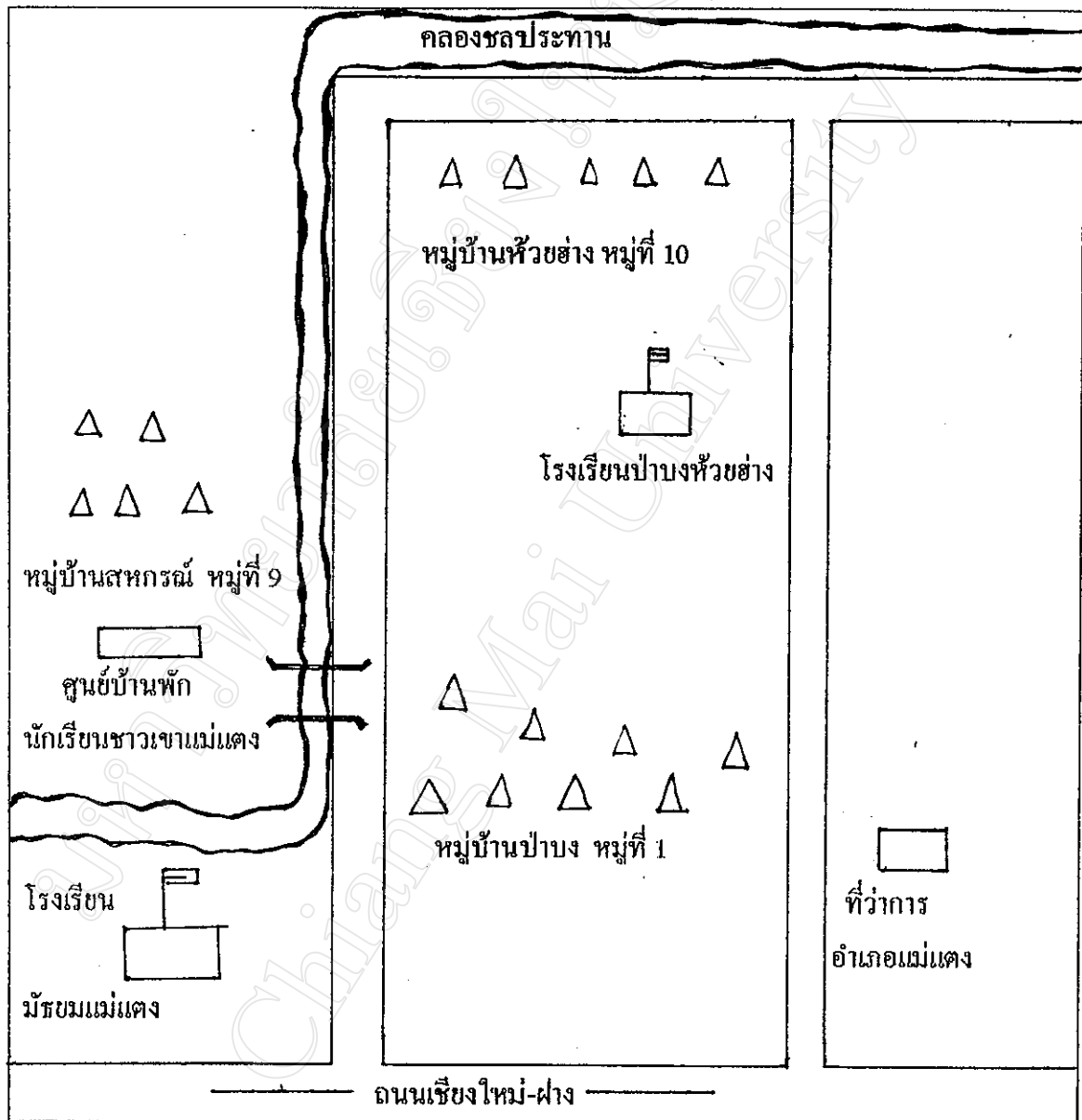
2 สภาพทั่วไปของโรงเรียนป่าบงห้วยส่าง

2.1 ที่ตั้ง

โรงเรียนป่าบงห้วยส่างเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลสันมหาพน อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ แยกจากถนนสายเชียงใหม่ – ฝาง ประมาณ 3 กิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่แตงประมาณ 5 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับทุ่งนาและหมู่บ้านป่าบง หมู่ที่ 1
ทิศใต้	ติดกับหมู่บ้านสหกรณ์ หมู่ที่ 9
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่บ้านป่าบง หมู่ที่ 1
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่บ้านห้วยส่าง หมู่ที่ 10

(แสดงรายละเอียดของเขตที่ตั้ง ในแผนผัง.4.1 แผนผังแสดงพื้นที่เขตบริการของโรงเรียนป่าบงห้วยส่าง)

แผนผัง 4.1 แสดงพื้นที่เขตบริการของโรงเรียนป่าบงห้วยฮ้าง

ทิศเหนือ →

2.2 ประวัติความเป็นมา

โรงเรียนป่าบงห้วยฮ้าง แต่เดิมเป็นโรงเรียนที่ชาวบ้านป่าบงและบ้านห้วยฮ้างร่วมกันจัดสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2482 โดยมีผู้บริจาคที่ดินและเงินงบประมาณในการก่อสร้าง ต่อมาเมื่อทางราชการได้สำรวจพบจึงได้ยกฐานะขึ้นเป็นโรงเรียนในสังกัดของสำนักงานคณะกรรมการ

การประถมศึกษาแห่งชาติและได้จัดสรรบุคลากร ครู/อาจารย์ ให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2542) โรงเรียนป่าบงมีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 151 คน ครู 9 คน และนักการภารโรง 1 คน เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมีชุมชนใกล้เคียงส่งบุตรหลานเข้ามาเรียน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป่าบงหมู่ที่ 1 บ้านสหกรณ์หมู่ที่ 9 (ในส่วนของหอพักนักเรียนชาวเขา) และบ้านห้วยฮ้างหมู่ที่ 10

2.3 จำนวนนักเรียน

นักเรียนในโรงเรียนป่าบงห้วยฮ้าง ประกอบด้วยนักเรียนสองกลุ่มใหญ่คือ นักเรียนชาวพื้นราบและนักเรียนชาวเขา นักเรียนพื้นราบมีทั้งหมด 51 คนเป็นชาย 22 คน เป็นหญิง 29 คน นักเรียนชาวเขาทั้งหมด 100 คน เป็นชาย 51 คน เป็นหญิง 49 คน ดังตารางต่อไปนี้

ชั้น	พื้นราบ		เผ่าม้ง		เผ่ามูเซอ		เผ่าลีซอ		เผ่าจีนฮ่อ		รวม	
	ช	ญ	ช	ญ	ช	ญ	ช	ญ	ช	ญ	ช	ญ
อ.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
อ.2	2	4	-	-	2	3	-	-	-	-	4	7
ป.1	3	3	2	-	7	13	-	-	-	-	12	16
ป.2	1	7	2	2	2	5	-	-	-	1	5	15
ป.3	4	4	2	1	5	7	-	-	-	1	11	13
ป.4	1	2	1	1	5	2	-	-	-	-	7	5
ป.5	2	3	6	2	4	7	-	-	-	-	12	12
ป.6	9	6	7	-	5	3	1	1	-	-	22	10
รวม	22	29	20	6	30	40	1	1	-	2	73	78

ตาราง 4.2 แสดงจำนวนนักเรียน โรงเรียนป่าบงห้วยฮ้าง

(แหล่งข้อมูล : แบบรายงานข้อมูลของสถานศึกษาโรงเรียนป่าบงห้วยฮ้าง
ปีการศึกษา 2542)

2.4 ครู/อาจารย์และบุคลากรในโรงเรียน

โรงเรียนป่าบงห้วยฮ้างมีข้าราชการครูประจำการทั้งหมด 8 คน ผู้บริหาร 1 คน นักการภารโรง 1 คน ข้าราชการครูมีวุฒิทางการศึกษาดังนี้

วิชาเอก	วุฒิทางการศึกษา	จำนวน (คน)
การศึกษาปฐมวัย	ปริญญาตรี	1
การประถมศึกษา	ปริญญาตรี	2
พลศึกษา	ปริญญาตรี	1
ภาษาไทย	ปริญญาตรี	1
ศิลปศึกษา	ปริญญาตรี	1
เกษตร	ปริญญาตรี	1
สังคมศึกษา	ปริญญาตรี	1
ประถมศึกษา	ปริญญาโท	1

ตาราง 4.3 แสดงข้อมูลของครูผู้สอนในโรงเรียนป่าบงห้วยฮ้าง

(แหล่งข้อมูล : แบบรายงานข้อมูลของสถานศึกษาโรงเรียนป่าบงห้วยฮ้าง

ปีการศึกษา 2542)

2.5 การสอนสุขศึกษาในโรงเรียน

เนื้อหาสุขศึกษาในระดับประถมศึกษาได้บูรณาการอยู่ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ โดยจะอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเป็นส่วนมาก การจัดการเรียนการสอนสุขศึกษาของโรงเรียนป่าบงห้วยฮ้าง จะสอนแบบเดิม คือครูอธิบายให้นักเรียนฟัง ให้นักเรียนอ่านหรือจดจากหนังสือแบบเรียนที่มีอยู่เท่านั้น การสอนจะเน้นให้รู้และจำมากกว่าการฝึกปฏิบัติซึ่งมีน้อยและกระทำไม่สม่ำเสมอ ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนน้อยเกินไป นอกจากนั้นครูผู้สอนไม่ค่อยให้ความสำคัญต่อการสอนสุขศึกษา โดยจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนในแต่ละ

วันจะเน้นวิชาอื่นมากกว่า เช่น คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ ส่วน
 สุขศึกษาจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพียงบางเวลา เนื่องจากเป็นเพียงหน่วยย่อยในกลุ่มวิชา
 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วเท่านั้น ส่วนการประเมินผลจะใช้วิธีการสอบเก็บคะแนน โดยใช้แบบทดสอบ
 วัดความรู้ความจำให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องเท่านั้น นักเรียนที่สามารถทำข้อสอบได้
 คะแนนสูงถือว่านักเรียนมีการเรียนรู้และผ่านวัด ฤประสงค์ตามที่หลักสูตรของกลุ่มวิชาได้ระบุไว้
 ถึงแม้ว่านักเรียนจะมีสุขภาพไม่ดีก็ตาม

2.6 สภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

อาคารเรียนและห้องเรียน โรงเรียนป่าบางห้วยฮ้าง มีอาคารเรียนถาวร 1 หลัง 7
 ห้องเรียน ส่วนอาคาร อื่น ๆ มีลักษณะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียวและสภาพเก่าแก่ การจัดชั้นเรียน
 มีจำนวนทั้งสิ้น 7 ชั้นเรียน จากโครงการปฏิรูปการศึกษาทำให้โรงเรียนได้รับการจัดสรรเครื่อง
 คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ทางด้านชาวด์แลป รวมทั้งอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ จึงต้องใช้ห้องเรียน
 2 ห้อง สำหรับจัดเป็นห้องชาวด์แลปและห้องวิทยาศาสตร์ ทำให้โรงเรียนขาดแคลนห้องเรียน
 จำนวน 2 ห้องเรียน ทางโรงเรียนแก้ปัญหาโดยการให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งมี
 จำนวนนักเรียนน้อย คือ 13 คน ไปเรียนที่อาคารไม้ที่ว่างอยู่ และให้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เข้า
 ไปเรียนในห้องวิทยาศาสตร์ ปัญหาการขาดแคลนห้องเรียนนี้ทำให้นักเรียนต้องเรียนในห้องเรียน
 ที่คับแคบโดยเฉพาะห้องเรียนบนอาคารไม้ซึ่งมีสภาพเก่า ทำให้แสงสว่างไม่เพียงพอ อากาศ
 ถ่ายเทไม่สะดวก ทางผู้บริหารได้แก้ไขโดยการทำเรื่องของบประมาณในการก่อสร้างห้องเรียน
 เพิ่มเติม

ขนาดของห้องเรียนในอาคารถาวรมีขนาดประมาณ 6 x 9 เมตร ซึ่งการจัดห้อง
 เรียนจะมีโต๊ะเก้าอี้ของนักเรียน โต๊ะครู กระดานดำ มุมหนังสือและสื่อการเรียนการสอนที่ครู
 ประจำชั้นจัดทำขึ้นอยู่ในห้องเดียวกัน ทำให้บางห้องที่มีนักเรียนจำนวนมาก เช่น ชั้นประถม
 ปีที่ 2, 5, 6 มีความแออัดมาก เด็กนักเรียนต้องนั่งเบียดชิดกันเกินไป ทำให้การเรียนการสอน
 เป็นไปด้วยความไม่สะดวก โดยเฉพาะช่วงฤดูร้อน ถึงแม้ทุกห้องจะมีพัดลมช่วยให้อากาศถ่ายเท
 ดีขึ้นมีไฟฟ้าช่วยในเรื่องของแสงสว่างก็ตาม ครูผู้สอนมักแก้ปัญหาโดยการนำเด็กออกไปเรียน
 ตามบริเวณใต้ร่มไม้เป็นบางครั้ง

ครุภัณฑ์ภายในห้องเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ของนักเรียนบางห้องมีขนาดและความสูงไม่เหมาะสมกับตัวเด็ก โดยเฉพาะชั้นประถมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3 เนื่องจากเป็นโต๊ะและเก้าอี้แบบนั่งคู่ แต่นักเรียนต้องนั่งด้วยกัน 3 คน ความสูงของโต๊ะและเก้าอี้ไม่เหมาะกับเด็กเพราะเมื่อนั่งแล้วนักเรียนจะต้องก้มตัวงอหลังมากเกินไป ทำให้นั่งไม่สบาย ทางโรงเรียนได้ส่งข้อมูลไปทางต้นสังกัดเพื่อของบประมาณ แต่มักจะได้รับการจัดสรรโต๊ะเก้าอี้ที่มีคุณภาพให้ในจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนทั้งหมด ในแต่ละปีทางโรงเรียนจึงมักประสบปัญหานักเรียนขาดแคลนโต๊ะเก้าอี้ สำหรับนั่งเรียนตลอดมา

การดูแลความสะอาดของห้องเรียนและอาคารเรียนจะดำเนินการโดยนักเรียนจะช่วยกันเก็บกวาดในช่วงเช้าก่อนเข้าเรียน ซึ่งครูประจำชั้นเป็นผู้แต่งตั้งในแต่ละห้องเรียนมีเวรทำความสะอาดประจำวันโดยจัดหาอุปกรณ์ไว้ให้เพียงพอ งานที่ทำได้แก่ กวาดพื้น ถูพื้น จัดโต๊ะนำถังขยะในห้องเรียนไปเททิ้ง ลบกระดาน รดน้ำต้นไม้ในห้อง เป็นต้น ซึ่งจะมีหัวหน้าห้องเป็นผู้ควบคุมดูแล ในส่วนของตัวอาคารและบริเวณโดยรอบจะเป็นหน้าที่ของกลุ่มสี่ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของงานกิจกรรมนักเรียนซึ่งมีครูเป็นผู้ดูแลให้นักเรียนทำความสะอาด นอกจากนั้นในขณะที่เรียนนักเรียนจะต้องช่วยกันรักษาความสะอาดห้องเรียนด้วยการถอดรองเท้าไว้หน้าห้องเรียนให้เป็นระเบียบ ไม่ใส่รองเท้าบนอาคารเรียน ทั้งขยะลงถัง เหลาดินสอลงถังขยะ แต่มักจะมีปัญหาเรื่องนักเรียนไม่ค่อยให้ความร่วมมือ จะตั้งใจทำเมื่อมีครูคอยควบคุม แต่ถ้าครูไม่สนใจหรือไม่ดูค่านักเรียนก็จะปล่อยให้ห้องเรียนสกปรก เศษกระดาษ-ถุงขนมตกเกลื่อนกลาดแล้วปล่อยให้เป็นหน้าที่ของเวรทำความสะอาดวันรุ่งขึ้น

การตกแต่งห้องเรียนเพื่อเพิ่มบรรยากาศในการเรียนจะทำโดยครูประจำชั้น มีการจัดป้ายนิเทศ การจัดมุมหนังสือ การวางกระถางต้นไม้ และการจัดโต๊ะเรียนให้มีระเบียบเหมาะสมแก่การเรียนการสอนเท่าที่ห้องเรียนจะจัดทำได้ ส่วนใหญ่ห้องเรียนที่มีนักเรียนจำนวนน้อย และห้องเรียนที่เป็นเด็กโตเช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จะสามารถจัดบรรยากาศในการเรียนได้ดี เนื่องจากนักเรียนจะสามารถช่วยเหลือครูประจำชั้นในการเก็บกวาดทำความสะอาด และการจัดตกแต่งห้องเรียน การปฏิบัติตัวตามระเบียบวินัยและข้อตกลงของห้อง ส่วนห้องเรียนชั้นอื่นมักจะขึ้นอยู่กับจำนวนนักเรียนที่มาก - น้อย และความเอาใจใส่ของครูประจำชั้นเป็นจุดสำคัญ เนื่องจากลักษณะของห้องมีลักษณะเหมือนกันทุกห้องมีขนาดห้องเท่ากัน มีประตูหน้าต่างและช่องระบาย

ลมเพียงพอที่จะทำให้มีแสงสว่างและการระบายอากาศได้ดี แต่การจัดห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอนนั้นเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของครูประจำชั้น

ห้องพยาบาล จากปัญหาการขาดแคลนห้องเรียน ทำให้ทางโรงเรียนไม่สามารถจัดห้องพยาบาลได้จึงแก้ปัญหาโดยการจัดเป็นมุมพยาบาลแทน โดยจัดไว้ที่มุมหลังห้องเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เนื่องจากครูประจำชั้นทำหน้าที่เป็นครูอนามัยโรงเรียนด้วย ภายในมุมพยาบาลมียาสำหรับรับประทานแก้ไข้ ปวดหัว ปวดท้อง ยาทาภายนอกและอุปกรณ์สำหรับการทำแผล เมื่อนักเรียนเกิดเจ็บป่วยหรือมีอุบัติเหตุครูอนามัยจะเป็นผู้ทำการปฐมพยาบาลเท่าที่อุปกรณ์และยาที่ทางโรงเรียนมีอยู่หากมีนักเรียนเจ็บป่วยหนักจะแก้ปัญหาโดยการนำนักเรียนส่งเข้าทำการตรวจรักษาที่สถานอนามัยตำบลสันมหาพน หรือโรงพยาบาลแม่แตง ซึ่งการเดินทางสะดวกและระยะทางห่างจากโรงเรียนประมาณ 5 กิโลเมตร

การดูแลทำความสะอาดมุมพยาบาลและอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมีครูอนามัยเป็นผู้ควบคุมดูแล ในทุกเดือนจะมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุข แพทย์พยาบาลจากหน่วยงานพยาบาลของอำเภอแม่แตงเข้ามาเยี่ยมเยียนและให้คำแนะนำตลอดจนประสานงานด้านสุขภาพกับครูอนามัยบ่อยครั้ง

ปัญหาการดำเนินงานของห้องพยาบาลคือ ขาดแคลนห้องพยาบาลที่เป็นเอกเทศทำให้ไม่สามารถจัดวางเตียงนอนได้ทำให้นักเรียนที่มีอาการเจ็บป่วยต้องการนอนพักผ่อนไม่มีเตียงนอน ครูอนามัยมักจะใช้เก้าอี้ยาวมาต่อกันเพื่อให้นักเรียนที่เจ็บป่วยนอนพักผ่อน หรือไม่ก็ให้นักเรียนส่งกลับบ้านให้ผู้ปกครองดูแล นอกจากนี้นักเรียนมักจะเจ็บป่วยบ่อย ทำให้ยาที่ทางโรงเรียนได้รับจัดสรรในแต่ละปีเกิดการขาดแคลนไม่เพียงพอที่จะใช้ตลอดทั้งปี และทางโรงเรียนไม่มีงบประมาณในการจัดซื้อยามาเพิ่ม จึงเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขมาโดยตลอด

โรงอาหาร เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวแยกออกจากอาคารอื่น มีขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 12 เมตร แต่เดิมเป็นอาคารเรียนของนักเรียน ลักษณะของอาคารไม่เหมาะกับการใช้งาน เนื่องจากขนาดค่อนข้างแคบ และอากาศถ่ายเทไม่สะดวก ทำให้ร้อนอบอ้าว ภายในโรงอาหารแบ่งเป็นส่วนของการประกอบอาหารและซักล้าง ส่วนของการขายขนมและเครื่องดื่ม และส่วนของการรับประทานอาหารของนักเรียน ซึ่งจัดโต๊ะเก้าอี้สำหรับนั่งรับประทานอาหารภายในห้องแต่มี

จำนวนไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียนทั้งหมด ทางโรงเรียนจึงอนุญาตให้นักเรียนนำอาหารไปรับประทานนอกโรงอาหารได้ เช่น ได้รุ่มไม้ หรือระเบียบหน้าอาคารเรียนเป็นต้น

การประกอบอาหารจะมีแม่ครัว 1 คน ซึ่งทางโรงเรียนเป็นผู้จ้างให้มาทำหน้าที่นี้ โดยมีครูของโรงเรียนซึ่งทำหน้าที่ด้านงบประมาณอาหารกลางวันทางโรงเรียนได้รับการจัดสรรเป็นผู้คอยดูแลในเรื่องของปริมาณและคุณภาพอาหารที่แม่ครัวดำเนินการในแต่ละวัน รวมทั้งดูแลคุณภาพของขนมและเครื่องดื่มที่แม่ค้านำมาขายให้นักเรียนด้วย ซึ่งแม่ค้าจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เนื่องจากแม่ค้าเป็นคนในหมู่บ้านป้างและเป็นผู้ปกครองของนักเรียนในโรงเรียนด้วย

การดูแลทำความสะอาดภายในโรงอาหารเป็นหน้าที่ของแม่ค้าในการปิดกวาดเช็ดถู ส่วนบริเวณภายนอกโรงอาหารจะมีนักเรียนช่วยดูแลเก็บกวาด โดยบริเวณโรงอาหารจะมีถังขยะ 1 จุด แต่ไม่มีที่ล้างมือหรือน้ำดื่มสำหรับนักเรียน นักเรียนที่เข้าไปรับประทานอาหารจะต้องล้างมือไปก่อนและออกมาดื่มน้ำข้างนอก ทำให้บางครั้งนักเรียนไม่สนใจที่จะล้างมือก่อนรับประทานอาหาร ครูประจำชั้นต้องคอยดูแลตักเตือนเสมอ

น้ำดื่มน้ำใช้ ระบบน้ำของโรงเรียนจัดระบบประปาโรงเรียนจึงทำให้มีน้ำใช้อย่างสะดวก และสามารถจัดการเกี่ยวกับการสุขาภิบาลน้ำดื่มน้ำใช้ในโรงเรียนได้ดี ด้านน้ำดื่ม ทางโรงเรียนดำเนินการโดยจัดซื้อเครื่องทำน้ำเย็น 2 ชุด สำหรับให้นักเรียนได้ดื่มน้ำเย็น และสามารถผสมสารไอโอดีนลงในถึงน้ำเป็นการป้องกันโรคคอหอยพอกได้ด้วย ส่วนน้ำใช้จะมีก๊อกน้ำไว้ 3 ชุด สำหรับให้นักเรียนใช้ล้างหน้าแปรงฟัน ล้างมือ ล้างเท้า นอกจากนี้ทางโรงเรียนได้มีสระน้ำสำหรับเลี้ยงปลาและสามารถใช้น้ำในสระสำหรับรดน้ำต้นไม้ ดอกไม้ และสวนเกษตรของนักเรียนได้ตลอดทั้งปี

ห้องน้ำ – ห้องส้วม โรงเรียนจัดสร้างส้วมสำหรับนักเรียน 1 หลัง จำนวน 4 ห้อง โดยแบ่งให้นักเรียนชายใช้ 2 ห้อง และนักเรียนหญิงใช้ 2 ห้อง ส่วนห้องส้วมสำหรับครูแยกออกมาอีก 1 หลัง จำนวน 2 ห้อง สำหรับครูผู้ชายและครูผู้หญิง อัตราส่วนของนักเรียนชายต่อห้องส้วม คือ 1 : 40 และนักเรียนหญิงคือ 1 : 38 ห้องส้วมอยู่ห่างจากอาคารเรียนประมาณ 50 เมตร การใช้ห้องส้วมจะให้นักเรียนไปเป็นกลุ่มป้องกันการแอบดู เนื่องจากห้องส้วมชายหญิงเป็นหลังเดียวกัน ส้วมมีลักษณะเป็นส้วมซึม แต่ละห้องมีช่องลมพอที่จะทำให้เกิดการถ่ายเทอากาศได้สะดวก อุปกรณ์ภายในห้องส้วม มีขันน้ำ ถังน้ำ น้ำยาล้างห้องน้ำ และแปรงขัด การดูแลทำ

ความสะดวกเป็นหน้าที่ของนักเรียนตามกลุ่มสี่ โดยแบ่งกันทำกลุ่มละ 1 วัน ในการทำความสะอาดจะต้องทำทั้งห้องส้วมของนักเรียนและของครู รวมทั้งการดูแลเปิดปิดน้ำให้เต็มถึงในช่วงเข้าก่อนเข้าห้องเรียน แต่มักจะมีปัญหาเรื่องนักเรียนที่ใช้ห้องส้วมไม่ช่วยกันรักษาความสะดวกห้องส้วมส่งกลิ่นแรง และบริเวณรอบ ๆ เรือนส้วมมีเห็บยุงและสกปรก

การกำจัดขยะมูลฝอย การจัดการเกี่ยวกับขยะของโรงเรียนทำโดยการให้มีถังขยะในทุกห้องเรียนและมีถังใหญ่ที่มีฝาปิดอยู่ตามขอบสนาม ทุก ๆ วันนักเรียนจะนำขยะจากถังเล็กในห้องเรียนของตนเองมาทิ้งรวมกันไว้ในถังใหญ่ซึ่งมีทั้งหมด 5 ถัง เพื่อรอให้รถขยะของสุขาภิบาลสันมหาพนเข้ามาเก็บไป โดยไม่มีการแยกขยะเป็นขยะเปียกหรือขยะแห้ง ซึ่งการเก็บขยะของสุขาภิบาลนี้ทางโรงเรียนจะต้องเสียค่าบริการเป็นรายปี ปีละ 365 บาท หากมีขยะมากเกินไปทางโรงเรียนจะให้นักเรียนช่วยกันขนขยะไปเผาที่หลุมเผาขยะของโรงเรียนซึ่งอยู่ห่างจากอาคารเรียนประมาณ 150 เมตร ในการเผาขยะจะอยู่ในความดูแลของนักการภารโรงและนักเรียนชายชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อดูแลมิให้ไฟเกิดลุกลาม และดับไฟให้สนิททุกครั้ง ในเรื่องของการทิ้งขยะไม่เป็นที่ หรือไม่ทิ้งขยะลงถังขยะของนักเรียนเป็นปัญหาของโรงเรียนตลอดมา แม้ว่าทางโรงเรียนจะรณรงค์และอบรมในเรื่องของการทิ้งขยะให้เป็นที่ก็ตาม การปฏิบัติของนักเรียนมักจะทำเป็นบางระยะที่ครูคอยควบคุมและมีบทลงโทษ แต่ถ้าครูไม่สนใจนักเรียนจะทิ้งขยะตามพื้น ดังนั้นทางโรงเรียนจึงแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการให้นักเรียนจัดกลุ่มตามกลุ่มสี่ หมุนเวียนกันรับผิดชอบในการเก็บขยะทุกเข้าก่อนเข้าเรียน ซึ่งมักจะได้ผลในเวลาที่มีครูคอยควบคุมเท่านั้น

2.7 ปัญหาสุขภาพของนักเรียน

จากการสังเกต สัมภาษณ์นักเรียนและครูผู้สอนและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพนักเรียนจากบัตรบันทึกสุขภาพของนักเรียนพบว่า นักเรียนของโรงเรียนปางงิ้วฮ้างฮ้างมีการเจ็บป่วยตลอดปี ส่วนใหญ่เป็นการเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อที่เกิดจากการไม่รักษาความสะดวกและไม่ดูแลอนามัยส่วนตัว ได้แก่ การเป็นเหาในเด็กนักเรียนหญิง เป็นหิด ผื่นพุพอง ฟันผุ เหงือกอักเสบ ไข้หวัด ตาแดง โรคผิวหนัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กนักเรียนชาวเขาซึ่งพักรวมกันที่ศูนย์นักเรียนชาวเขา แม่แตง ซึ่งจะต้องพักรวมห้องเดียวกันห้องละ 8 – 10 คน เมื่อมีใครเจ็บป่วยหรือเป็นโรคติดต่อจึงมักจะติดต่อไปยังเพื่อนร่วมห้องและเพื่อนคนอื่น ๆ ได้ง่าย ประกอบกับเมื่อผู้

ปกครองและโรงเรียนแก้ไขปัญหาสุขภาพของเด็กโดยการนำเด็กที่เจ็บป่วยส่งโรงพยาบาลเพียงทางเดียว โดยไม่ได้เน้นในเรื่องของการสร้างความตระหนักในเรื่องของการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเองให้เกิดขึ้นในเด็กนักเรียนและไม่ได้ฝึกให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติตนในการรักษาสุขภาพ ความสะอาดร่างกาย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม หรือที่อยู่อาศัยของตนอย่างจริงจัง จึงยังทำให้การแก้ไขปัญหาสุขภาพของเด็กนักเรียนไม่ได้ผล ในแต่ละปีจึงมักจะมีเด็กนักเรียนเจ็บป่วยเป็นจำนวนมาก และมักจะขาดเรียนบ่อยครั้งซึ่งเป็นปัญหาต่อการจัดการเรียนการสอนอย่างยิ่ง

2.8 การบริการสุขภาพในโรงเรียน

การบริการสุขภาพให้แก่นักเรียนในโรงเรียนจะมีหลายฝ่ายให้ความสนใจและดำเนินการได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ แพทย์ พยาบาลจากโรงพยาบาลประจำอำเภอ ครู นักเรียน และผู้ปกครอง แต่ลักษณะของการดำเนินงานยังเป็นแบบต่างฝ่ายต่างทำตามขอบเขตงานที่ตนเองรับผิดชอบ มีการประสานงานและร่วมกันดำเนินงานน้อย สามารถกล่าวถึงรายละเอียดของแต่ละฝ่ายดังนี้

- การตรวจสุขภาพโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายอนามัย ได้แก่ แพทย์ พยาบาลจากโรงพยาบาลแม่แตง เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอแม่แตง บุคลากรเหล่านี้จะเข้ามาทำการตรวจรักษาสุขภาพนักเรียน และเก็บข้อมูลด้านสุขภาพของนักเรียน ตามความต้องการและขอบข่ายงานของหน่วยงานนั้น ๆ การตรวจสุขภาพในบางครั้งไม่ได้แจ้งวัน – เวลาส่งหน้าทำให้นักเรียนที่ขาดเรียนเสียโอกาสไป เนื่องจากในการตรวจรักษาแต่ละครั้งจะมีการแจกยาให้แก่เด็กนักเรียนที่เจ็บป่วยฟรี โดยเฉลี่ยแล้วจะมีเจ้าหน้าที่เหล่านี้เข้ามาทำการตรวจรักษาเดือนละ 1 ครั้ง

- การตรวจสุขภาพโดยครู เป็นการตรวจสุขภาพของนักเรียนอย่างง่าย ๆ เช่น ตรวจความสะอาดของร่างกายตั้งแต่ผม ใบหน้า เสื้อผ้า ผิวน้ำ เล็บมือ เล็บเท้า ฟัน ซึ่งจะเป็นการตรวจโดยครูที่ทำหน้าที่ครูอนามัยโรงเรียนทำการตรวจช่วงเข้าตอนเช้าแถวหน้าเสาธง เป็นการตรวจนักเรียนทุกคนเมื่อพบนักเรียนที่ไม่สะอาด ครูจะตักเตือนและมีการลงโทษเบา ๆ เช่น ให้เก็บเศษกระดาษ หรือตัดผมให้สั้นพอเป็นแนวให้ไปตัดต่อบ้านเป็นต้น การตรวจสุขภาพหน้าเสาธงมักจะทำไม่ต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับครูที่รับผิดชอบ ทำให้นักเรียนไม่สนใจปฏิบัติตาม

- การตรวจสุขภาพโดยครูอีกลักษณะหนึ่งซึ่งเป็นหน้าที่ของครูประจำชั้น โดยครูจะเป็นคนสังเกตสุขภาพของนักเรียนของตนว่ามีความผิดปกติหรือไม่ หากพบนักเรียนที่มีอาการผิดปกติครูจะดูแล และนำไปพบครูอนามัยเพื่อทำการรักษาพยาบาลเบื้องต้น และเมื่อครูตรวจดูแล้วว่ามีอาการหนักเกินไปก็จะนำเด็กส่งโรงพยาบาลเพื่อให้แพทย์ตรวจรักษา ซึ่งการตรวจสุขภาพลักษณะนี้เด็กจะได้รับการไม่เท่าเทียมกัน เพราะขึ้นอยู่กับครูประจำชั้นว่าจะเอาใจใส่ดูแลเด็กหรือไม่ หากครูที่มีความเอาใจใส่มากก็จะดูแลตั้งแต่เรื่องความสะอาด จนถึงความเจ็บป่วยและทำอย่างสม่ำเสมอ ส่วนครูที่ไม่สนใจด้านสุขภาพก็มักจะปล่อยปละละเลย เน้นแต่เรื่องการเรียนการสอนแต่เพียงอย่างเดียว

- การจัดบริการอาหารกลางวัน ทางโรงเรียนได้รับจัดสรรงบประมาณจำนวนหนึ่ง เป็นค่าอาหารกลางวันของนักเรียนเป็นรายคน ๆ ละ 6 บาท ต่อวัน ซึ่งงบประมาณจำนวนนี้ไม่เพียงพอกับเด็กนักเรียนทั้งหมด ทางโรงเรียนจึงดำเนินการโดยคัดเลือกนักเรียนที่อยู่ในภาวะทุโภชนาการหรือยากจนเป็นผู้ได้รับอาหารกลางวันฟรี และจัดจ้างแม่ค้าเข้ามาทำอาหารขายให้นักเรียนที่เหลือในราคาถูก นักเรียนส่วนใหญ่มักจะนำอาหารมาจากบ้านโดยเฉพาะนักเรียนชาวเขาจากหอพักเพราะทางหอพักมีอาหารบริการแก่นักเรียนทุกมื้อ แต่มักจะเป็นอาหารที่ไม่ค่อยมีคุณค่าทางโภชนาการ ทางโรงเรียนจึงพยายามหางบประมาณบางส่วนในการจัดอาหารกลางวันฟรีให้แก่เด็กนักเรียนทุกคนในช่วงเวลาพิเศษ เช่น วันเด็ก วันแม่ วันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น

- การบริการอาหารเสริม โดยทางโรงเรียนได้รับงบประมาณให้ซื้อนมให้นักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ทุกคนวันละ 1 ถัง ปริมาณ 250 ซีซี ส่วนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ยังไม่ได้รับงบประมาณ แต่จะมีหน่วยงานอนามัยหรือ โรงพยาบาลแม่แตง เข้ามาสำรวจเด็กนักเรียนดังกล่าวที่มีภาวะทุโภชนาการคือมีน้ำหนักและส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์แล้วแจกนมกล่องให้นักเรียนได้รับประทานเป็นอาหารเสริมอีกด้วย

2.9 การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ

กิจกรรมต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากการจัดการเรียนการสอนแล้ว มีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพนักเรียน และเพื่อให้ นักเรียนได้เป็นผู้กระทำกิจกรรมนั้นด้วยตนเอง กิจกรรมดังกล่าวได้แก่

- กิจกรรมกลุ่มดี เป็นกิจกรรมที่มอบหมายให้นักเรียนทุกคนช่วยกัน

รับผิดชอบในเรื่องของการทำโรงเรียนให้สะอาด และน่าอยู่ โดยมีครูเป็นผู้คอยดูแลและจัดแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ โดยจะแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มดี 5 ดี แต่ละดีจะได้รับมอบหมายงาน 1 งานในแต่ละวัน ซึ่งงานที่จะต้องรับผิดชอบได้แก่งานเก็บกวาดอาคารเรียน งานเก็บและกำจัดขยะ งานดูแลสวนหย่อม งานล้างห้องน้ำห้องส้วม และงานเก็บกวาดใบไม้และถนน และจะมีการเปลี่ยนงานกันทำจนครบทุกงานใน 1 สัปดาห์ การทำกิจกรรมดังกล่าวจะมีหัวหน้ากลุ่มดีคอยควบคุมดูแลและรายงานให้ครูเวรประจำวันถึงการร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มถ้าครูเวรประจำคอยควบคุมติดตาม นักเรียนจะตั้งใจทำงานอย่างดี และถ้าครูเวรไม่สนใจดูแล นักเรียนจะไม่สนใจทำตามซึ่งทำให้การทำงานดังกล่าวไม่ได้ผลเท่าที่ควร

- การแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกแปรงฟันอย่างถูกวิธีและรู้จักดูแลสุขภาพฟันของตนเอง แต่กิจกรรมนี้มักจะทำไม่ครบทุกชั้น เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ครูประจำชั้นเป็นผู้จัดทำขึ้น โดยแต่ละปีจะมีงบประมาณรายหัวของนักเรียนสำหรับครูประจำชั้นจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอน มีครูบางชั้นที่ใช้งบประมาณส่วนนี้จัดซื้ออุปกรณ์สำหรับแปรงฟันให้นักเรียนทุกคนในชั้นเรียนได้แก่ ชันน้ำ ยาสีฟัน และแปรงฟัน เพื่อให้นักเรียนทำการแปรงฟันหลังอาหารกลางวันทุกวัน ส่วนบางชั้นที่ไม่ได้จัดซื้อให้นักเรียนและไม่มีกิจกรรมเช่นนี้ ครูประจำชั้นให้เหตุผลว่างบประมาณไม่เพียงพอ และนักเรียนมักจะทำอุปกรณ์ดังกล่าวหาย หรือขโมยอุปกรณ์กลับบ้าน

การรณรงค์เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม เช่นการรณรงค์เรื่องใช้เลือดออก โดยครูจะพานักเรียนแต่ละชั้นไปกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายภายในโรงเรียนและชุมชนใกล้เคียง หรือการเดินขบวนในโครงการโรงเรียนสีขาวร่วมกับโรงเรียนอื่น ๆ ในอำเภอสนมหาพนเป็นต้น